

NURAY ƏLİYEVƏ

AMEA Naxçıvan Bölməsi

E-mail: naliyeva22@mail.ru

NAXÇIVAN DİALEKT VƏ ŞİVƏLƏRİNİN LEKSİKASINA ƏRƏB DİLİNDƏN KEÇƏN SÖZLƏR

Məqalədə göstərilir ki, dilimizə uzun illər ərəb dilinin güclü təsiri dialekt və şivələrimizin lüğət tərkibində də öz izlərini buraxmış, buraya da ərəb dilindən mütəyyən sözlər daxil olmuşdur. Belə sözlərin əksəriyyəti İslam dini ilə bağlı olan leksik vahidlərdir. Dialekt və şivələrimizə, o cümlədən Naxçıvan dialektinin lüğət tərkibinə daxil olan ərəb və fars mənşəli sözlərin əsas xüsusiyyəti onların öz sözlərimizlə qaynaq-qaynaşması, öz tələffüz qaydalarımıza uyğunlaşması və dildə vətəndaşlıq hüququ qazanmasıdır. Belə sözləri öz milli sözlərimizdən ayırmaq çox çətin olur. Dialekt və şivələrimizin lüğət tərkibi ədəbi dilə nisbətən daha müəhifzəkardır. Ona görə də burada alınma sözlərin sayı ədəbi dilə nisbətən azdır.

Açar sözlər: *dialekt və şivə, lüğət tərkibi, başqa dillərdən keçən sözlər, ərəbizmlər.*

Ərəb və fars mənşəli sözlərin dilimizin, eyni zamanda da dialekt və şivələrimizin lüğət tərkibində çox geniş yer tutduğu dilçilikdə artıq məlumdur. Azərbaycanda uzun illər hakimiyyətdə olmuş ərəb xilafəti bütün ölkəni ərəbləşdirməyə çalışmışdır. Azərbaycan xalqının mədəni həyatında ciddi dəyişiklik edən ərəb siyasəti onun dilinə, əlifbasına, məişətinə də güclü təsir etdi. Dilimizin lüğət tərkibinə və əsas lüğət fonduna, o cümlədən dialekt və şivələrimizin lüğət tərkibinə çoxlu miqdarda ərəb mənşəli söz daxil oldu. Məişətimizə daxil olan ərəb və fars mənşəli sözlər dilimizin spesifik xüsusiyyətlərini qəbul edən sözlərdir. Ümumiyyətlə, təkcə Azərbaycan dili və dialektləri üçün deyil, bütün dillər üçün xarakterik olan alınma sözlərin bir əsas xüsusiyyəti də ondan ibarətdir ki, alınma söz alındığı dildə olduğu kimi deyil, sözü alan dilin daxil qayda-qanunlarına əsasən dəyişdirilir. "Alınma sözlərin bütün formaları-fonetik forması, mənası ilə dəyişməz şəkildə alınması çox nadir hadisədir, əks halda bu, sözü alan dilin sisteminin tamamilə dəyişməsinə səbəb olardı, ona görə də dilin daşıyıcıları alınma sözü öz tələffüz formalarına uyğunlaşdırırlar" [11, s. 65]. Dialekt və şivələrimizə, o cümlədən Naxçıvan dialektinin lüğət tərkibinə daxil olan ərəb və fars mənşəli sözlərin əsas xüsusiyyəti onların öz sözlərimizlə qaynaq-qaynaşması, öz tələffüz qaydalarımıza uyğunlaşması və dildə vətəndaşlıq hüququ qazanmasıdır. Belə sözləri öz milli sözlərimizdən ayırmaq çox çətin olur.

Azərbaycan dilçiliyində ədəbi dildə alınma sözlər problemi kifayət qədər öyrənilmiş, ciddi tədqiqatə cəlb olunmuş sahələrdən biridir. Bu barədə müxtəlif tədqiqatçılar öz sözlərini demiş, alınma sözlər, onların mənşəyi, öz sözlərimizdən fərqli xüsusiyyətləri məsələləri hərtərəfli araşdırmışdır. Lakin dialekt və şivələrimizdə işlənən alınma sözlər ya nisbətən az tədqiq olunmuş, ya da tədqiqat əsərlərində bu məsələyə az yer verilmişdir. Məsələ bundadır ki, dialekt və şivələrimizin lüğət tərkibi ədəbi dilə nisbətən daha müəhifzəkardır. Ona görə də burada alınma sözlərin sayı ədəbi dilə nisbətən azdır. Dialekt və şivələrin lüğət tərkibi uzun əsrlər boyu xalqın süzgəcindən keçir və buraya xalq

dili üçün yad olan, tələffüzdə müəyyən çətinliklər yaradan, dilimizin daxili qayda-qanunlarına uyğunlaşmayan sözlər çox çətinliklə daxil ola bilər. Daxil olan sözlər isə o qədər dəyişilmiş, dilimizə uyğunlaşdırılmış halda qəbul olurlar ki, onları öz səzlərimizdən ayırmaq, mənşəyini müəyyənləşdirmək heç də asan olmur. Ona görə də dialekt və şivələrimizdə alınma sözlər ədəbi dilimizə nisbətən çox azdır. Biz burada Naxçıvan dialekt və şivələrinin özünəməxsus spesifik leksik layına aid topladığımız dil materiallarının bir qismini təhlil etmək, oradakı alınmaların xarakterik xüsusiyyətlərini göstərmək, dialekt-dəki, dilimizin digər dialekt və şivələrindəki, o cümlədən alındığı dildəki semantikasını müəyyənləşdirməyə çalışacağıq.

Basarat. Ərəb dilindəki bəsirət sözünün dialekt variantı olan bu söz həmin dildə iki mənada qeyd olunmuşdur: “diqqət”, “bəxt, tale” [7, s. 55]. B.Əhmədova görə bəsirət sözü ərəb sözü olub uzaqgörənlik deməkdir [6, s. 45]. Naxçıvanın, demək olar ki, bütün rayon və kəndlərində bu vahidə rast gəlik. Burada basarat “qabiliyyət, bacarıq, bəxt, tale” mənası ifadə edir. Basaratı bağlamamca frazeoloji birləşməsinin tərkib hissəsi kimi daha çox işlənir ki, burada da “işləri düz götürməmək, bəxti bağlanmaq, hansı şey əl atsa alınmamaq, əl-qulu açılmamaq” mənalarını ifadə edir: – Allaha and olsun, həmin deyə-də diyasan bəlkəm basaratım bağlandı, heşşəy diyəmmədim, beləcə durdum baxdım (Naxçıvan) – Yazığı uşağın basaratı bağlandı, alın nəyə atsa quruyur (Culfa).

Azərbaycan dilinin Ağbaba şivəsində bu söz basarat formasında, Kürdəmir, Qarakilsə, Şuşa şivələrində isə basarat variantında [1, s. 34] “bacarıq, qabiliyyət” mənasında işlənir.

Klassiklərimizin əsərlərində bu söz bəsirət formasında işlənir:

I.Nəsimidə:

Zühür eylədi cümlə əşyada həq,
Qanı bir bəsirətli, açıq-nəzər [12, s. 240].

M.Füzulidə:

Bəyanı-eşqə bəsdir lövh-i-rüxsarimdə xuni-dil,
Bəsirət əhlinə zahir qürb hər nəqş nəqqaşın [9, s. 255].

Əkə-büke. “Özünü yaşından böyük aparan, çoxbilmiş adam” mənasında Naxçıvanın demək olar ki, bütün bölgələrində işlənir. – Cavan olmağına baxmagının, ələ bilənsən kin, bir əkə-büke arvadı (Şahzadə) – Təməşən bir əkə-büke qızı var diyərsən bə dünyəgörmüş qocadı (Babək).

Bu söz məncəca ərəb sözü olub, ərəb dilində əkbər “böyük, ulu”, əkabir isə onun cəmi olan “böyüklər, ulular” mənasındadır [7, s. 179]. Qərbi Azərbaycanın Çəmbərək, Ağbaba şivələrində “dünyəgörmüş, bacarıqlı, təcrübəli adam” mənasında işlənir. “Şərqi Abşeron şivələrində isə bu söz əkabur variantında “yaşından artıq, çoxbilmiş adam” mənasında işlənir. Bu söz tədqiq olunan şivələrdə semantik dairəsini genişləndirən, yeni çalarlar kəsb edən sözlər sırasındadır. Belə ki, əkabur sözü ünsiyyət prosesində il mənasından uzaqlaşaraq kinayə tərzində deyiliş məqamında işlədilir” [14, s. 55]. Əkabur sözü klassiklərimizin dilində də müşahidə olunur. Lakin B.Əhmədov bu sözə bir qədər fərqli mövqədən yanaşar göstərir ki, dialekt və şivələrimizdəki əka/əkəcl/əka-büke sözləri qədim ək/əq/ax köklərinin törəməsidir. Qədim türk mənşələrində bu feil “yuxarı qalxmaq, yüksəlmək” mənasında qeyd edilmişdir. Hətta bu sözün a: şəklində mənbələrdə vardır ki, mənası “böyük qardaş” deməkdir [5, s. 61]. Lakin biz belə düşünmürük ki, bu sözün dilimizə ərəb dilindən keçməsi fəhri daha möhtəzdir.

Kahal/kal. Naxçıvan dialekt və şivələrində “anlamaz, tərs” mənasında işlənir. – Kahal uşağı, sözyatım dəyir, unnan işin olmasın (Culfa). – Kahal adama söz qandırmax birəz çətin olur (Babək). Kahal ərəb mənşəli kahil sözünün dialektə fonetik cə-

hətdən dəyişilmiş formasıdır və həmin dildə “tənbəl, ağır tərpənən, key” anlamı verir [7, s. 276]. Bu söz Azərbaycan dilinin digər dialekt və şivələrində, o cümlədən Şərqi Abşeron, Dərələyəz, Vədi, Zəngibazar şivələrində “tərs, qanmaz, könülsüz, ağır, ləng”, kağal fonetik variantında “tənbəl” mənasında Qarakilsə, Şəmki, Tovuz şivələrində [1, s. 265] qeydə alınmışdır. Göründüyü kimi bu söz eyni zamanda tənbəl adəm mənasında da işlədilir. Naxçıvan dialektində isə bu söz tənbəllik mənasında kahılıx variantında rast gəlik. “Oğuznamə”lərdə də kahal “tənbəl” mənasında işlənmişdir: Əbləh kahal olmaz [13, s. 50].

Micas. Naxçıvanın, demək olar ki, əksər rayon və kəndlərində bu leksik vahidə rast gəlik. Daha çox micası çəkmək, micası götürməmək birləşmələrinin tərkib hissəsi kimi müşahidə etdiyimiz bu vahid “xasiyyət, təbiət” mənalarında, mətn daxilində “canına sınımmək, ürəyinə yatmaq, ıyranmək” kimi məqamlarda işlənir: –Məm bir xasiyyətim var, hər şeyi micasım götürməz (Ordubad). – Qaynəmənin micası pısdı, gərəx qab-qaşığı salavətdiyasan, yoxsa içində xorax yeməz (Cəhri). Ərəb mənşəli bu söz həmin dildə “təbiət, xasiyyət, sağlamlıq, səhət, havəs, şövq” mənalarında mizac formasında işlənir [7, s. 386]. Qərbi Azərbaycan şivələrində bu söz “ıyrənc, iy, dad bilməyən adam” mənalarında qeydə alınmışdır [4, s. 280]. Türkiyənin Muş ərazilərində də mizac eyni mənada işlənir [3, s. 264].

Klassik ədəbiyyatımızda da bu söz eyni mənada rast gəlik. M.Füzulidə:

Eşq zövqilə xoşam, tərk-i-nəsihət qıl, rəfiq,
Mən ki, tiryakimizacam, zəhr kar etməz mana [9, s. 243].
Bəstəyi-zənciri-zülfündür nəsimi-tərmizac,
Təşneyi-cami-vüsəlindir mühihi-xüskləb [9, s. 65].

Məlumdur ki, M.Füzuli əsərlərinin dilində milli sözlərimiz say etibarilə üstünlük təşkil edirdi. Lakin həmin dövrün tələblərini və ərəb-fars dillərinin o dövrdə dilimiz üzərindəki təsir gücünü də nəzərə alsaq, onun əsərlərində xeyli sayda belə sözlər də işlənmişdir ki, onlardan biri də məhz mizac sözüdür.

Möhrə. Naxçıvan dialekt və şivələrində “qurudulmuş palçıq laylarından hörlümüş divar, palçıq divar” mənasında işlədilir. – Möhrə əv yadda sərin olar (Culfa). – Devri-qədimdən bizim tifararrumuz möhrə olardı (Naxçıvan). Ümumiyyətlə, Naxçıvanda, o cümlədən Azərbaycanın bir çox bölgələrində köhnə evlər möhrədən olurdu. Yeni insanlar kustar şəkildə, öz imkanları hesabına, heç bir texnikadan istifadə etmədən palçığı düzbucaşığı şəkildə kəsir, qızmar günəşin altında qurudur və ondan divar hördürüldü. Bu cür divarların eini indikiyə nisbətən daha çox və ondan tikilən ev yadda sərin, qışda isə isti olur. İndi də Naxçıvanın köhnə məhəllələrində bu cür evlər var. Möhrə sözü şivənin lüğət tərkibinə ərəb dilindən keçmişdir. Bu söz həmin dildə bir neçə mənə ifadə edir. “1. hər cür girdə şey, kürəkic; 2. şüşə muncuq; 3. baliqçulağı, sədəf; 4. şahmatda fiqurlardan birinin adı” [7, s. 394]. Lakin göründüyü kimi həmin leksik vahid dialektə daha dəyişikliyinə uğramış və alındığı dildəki mənasından uzaqlaşaraq yeni semantik çalar qazanmışdır. Möhrə Azərbaycan dilinin Ağdaş, Bilsuvar, Gəncə, Göyçay, Masalı, Mingəçevir, Şamaxı, Ucar, Vədi, Zəngibazar, İrəvan şivələrində də eyni mənada, yəni “palçıq divar” mənasında qeyd olunmuşdur [1, s. 400; 4, s. 282]. Göyçay və Kürdəmir şivələrində bu sözün “çəpər”; Ağdaş, İrəvan şivələrində isə “qaykay” [1, s. 404] mənası da göstərilmişdir.

Nasrannı. Alınma sözlərə nəzər salsaq görürük ki, onların bir qismi tədricən ədəbi dildən çıxaraq yalnız dialekt və şivələrdə işlənir. Yaxud da danışdığı dili vəsətilə alınan söz ancaq dialektə qalaraq ədəbi dilin lüğət tərkibinə keçə bilmir. Belə sözlərdən biri də nasrannı sözüdür. Bu leksik vahid Naxçıvanda “nanəcib, başqalarına ziyəət verən, əzəzil, zalım” mənalarında işlənir: – Nasrannının balası gəldi, hamını yerinnən-yur-

dunnan eladı (Naxçıvan). – Bala başqa döndüm, bı gəlının arı elə nasarmıymış ki, yazığa gün vermirmiş (Cəhri).

“Əslî qədim yəhüdica olan bu söz ərəb dilindən dilimizə keçmişdir. Həmin dildə nasrani kimi işlənən bu leksik vahidin mənası isə “İsa dininə mənsub olan, xaçpərəst, xristian” deməkdir” [7, s. 473]. Qeyd etdiyimiz kimi, dilimizə, o cümlədən dialekt və şivələrində ərəb dilinin təsiri əsasən İslam dininin yayılmağa başladığı dövrlərdən başlayır. Məlumdur ki, İslam dinini ilkin mərhələdə qəbul edənlər təqib edilir, müxtəlif təzyiqlərə məruz qalırdılar. Ona görə də onlar qeyri-müsləmanları düşmən kimi qəbul edirdilər və onların adlarını ifadə edən sözdə də bir mənfı məzmun var idi. Görünür, bu sözün dialektin lüğət tərkibində ifadə etdiyi mənə də məhz onun “xristian dininə mənsub olan şəxs” mənası ilə bağlıdır. Yəni həmin dövrdə xristianlar ərəblər tərəfindən bu cür adlandırılmış, daha sonra dialektlərdə həmin sözdə olan mənfı çalar qorunub saxlanmış və bu günə qədər də yaşamaqdadır.

Azərbaycan dilinin digər dialekt və şivələrində həmin sözü Naxçıvan dialekt və şivələrində işlənən mənədə rast gəlməyə də, ayrı-ayrı şivələrdə bənzər və ya yaxın mənələrdə də müxtəlif fonetik variantlarda qeyd alınmışdır. Belə ki, Xanlar şivələrində nasrandı, Gadabay və Mingəçevirdə nasranı “tərs, həccət”, nasrəndilix “tərslik” [1, s. 412] mənələrində işlənir. Türkiyə türkcəsindən Kastamonu ağzlarında da nasranı “içi fəsad olan, həmişə pislik düşməni”, nasrani “tərs, pis xasiyyətli adam” mənələrində qeyd alınmışdır.

Sadəmə. “Zərə” mənasında Naxçıvan dialekt və şivələrində işlənir: – Dedim, ay bala, işin yoxdu, axırda sadəməni sənə dəyər (Babək). Naxçıvana aid folklor mətnlərində də bu sözü tez-tez rast gəlirik: – Həftənin birincini günü ağac kəsmək günəhdir, deyirlər ki, həmin gün ağacların ruhu ziyarətə gedər. Kim o gün ağac kəssə ağacın ziyarətədən qayıdan ruhu hansı bir günə ona sadəmə vırar. – Hər bir evin əyəsi var. Əv əyəsi gözə görünməz. Ona görə əvə görəndə qarəh bı evin əyəsini salam verəsən. Yoxsa sənə də, əvə də sadəmə toxundur.

Sadəmə ərəb dilindən dialektin lüğət tərkibinə daxil olmuşdur, mənası “1. çarpma, toxunma, toqquşma”; 2. “qəflətən baş verən bəla” deməkdir ki, Naxçıvan dialekt və şivələrində bu söz ikinci mənasında işlənir. Eyni zamanda bölgədə bu leksik vahidə bağlı sadəmənin üstünə tökmək frazeoloji birləşməsi də işlənir. Azərbaycan dilinin Cəbrayıl şivələrində sadəmə “yemək adı” [1, s. 479] mənasında işlənir. Naxçıvandan ki mənasında isə bu söz Azərbaycan dilinin Qax şivələrində eyni fonetik variantda, Məgri şivələrində isə sadəmə/sadama variantında [1, s. 467; 480] qeyd alınmışdır.

Taqulbab. Naxçıvan dialekti və şivələrində bəzi alınma sözlər də vardır ki, onların əsl mənası bu gün bizim üçün aydın deyil, onları bəz ancaq lüğət vasitəsilə müəyyən edə bilərik. Təsədüfi deyil ki, professor T.Hacıyev dialekt və şivələrində işlənən sayca az da olsa, bu cür sözlər haqqında yazır: “Bu gün bizim Şimal türkcəmiz üçün anlaşılmaq olan bəzi ərəb-fars mənşəli sözlər İranda Cənub türkcəmizdə və İraqda Kərkük əzəricəsində danışanlara aydın leksik vahidlərdir. Çünki bu coğrafiyalardakı soydaşlarımız farsların və ərəblərin əhatəsindədirlər və onlarla gündəlik ünsiyyətdədirlər. Təbii ki, bı qədər keçmişə, dilimizin ərəb və fars dili ilə daha sıx ünsiyyətdə olduğu, həmin dilin dilimizə təsirinin güclü olduğu dövrlərə getdikcə bu anlaşma daha artıq olur. Müvafiq olaraq, deyək ki, bu gün Azərbaycan Respublikasında işlətdiyimiz sız sözlərin və rusçanın fonetika və morfolojiyası ilə aldığımız Avropa sözlərinin həmin coğrafiyalardakı soydaşlarımız bizim kimi anlaya bilərlər” [10, s. 4]. Taqulbab sözü də məhz belə sözlərdən biridir. Məlumdur ki, dilin yaranması haqqındakı nəzəriyyələrdən biri də səstəqildi nəzəriyyəsidir. Bu nəzəriyyəyə əsasən dil müxtəlif heyvan, quş, təbiət hadisələrinin, cansız əşyaların səslərinin təqild edilmişli ilə yaranmışdır. Məhz buna görə də

dilimizdə səslərin təqildli ilə yaranan çoxlu sayda sözlər vardır ki, belə sözlərdən biri də taqulbab sözüdür. Bu söz Ordubad dialektində “qapının toxmağı” mənasında işlənir: – Taqulbab köhnə qapılarda ən çox olardı (Tivi). – Üşəxlər oqqədə qapını dəyəsdiyiylər ki, taqulbab tüşüp (Aza). Məlumdur ki, qədimdən, o cümlədən elə indi də həyat qapılarının üstündə onu döymək, taqıldatmaq üçün iri dəmir, çox vaxt isə çuqundan toxmaq olardı. Bu toxmaq müasir qapı zəngini əvəz edirdi. Onu qapıya vurmaqla alınan taqulbə ev sahibinə kiminsə gəldiyini və qapını açmaq lazım olduğunu xəbər verir. Fikrimizə, bu söz də həmin səsə təqildli yolu ilə yaranmışdır. Mənşəcə ərəb dilinə aid olan bu leksik vahid həmin dildə daqulbab formasında “qapını döymə, vurma” deməkdir [7, s. 141]. Müəyyən fonetik əvəzlənmələrlə sözün dialekt variantı alındığı diildən bir qədər fərqlidir. Belə ki, burada həm samit səslərin d>t, həm də sait səslərin ə>a, ü>u əvəzlənməsi baş vermişdir. ə>a hadisəsinə sözün müxtəlif fərlərində və bir çox hallarda ərəb, fars mənşəli sözlərdə rast gəlmək olar. Belə ki, bu zaman alınma sözlər ahəng qanununa tabe olunaraq tələffüz edilir: imarat<imarət, lala<lala, bafa<vəfa və s. Bu hadisə söz köklərində başqa şəkillilərdə də, əsasən, Ordubad dialektində və Culfa rayonunun bəzi kəndlərində özünü göstərir: gəlməx<gəlmək, işdiyəcə<işləyəcə, qəyidəx<qəyidə və s. Eyni hal Cənubi Azərbaycanda da müşahidə olunur. E.Əzizov yazır: Azərbaycan dili şivələrində saitlər ahənginin pozulmasında özünü göstərən meyllərdən biri incə saitlərdən sonra qalın saitlərin gəlməsidir. Cənub həlcəsinə xas olan bu xüsusiyyəti “Kitabi-Dədə Qorqud” və “Dastani-Əhməd Hərami”nin dilində də görürük: Hə yirdə isə od pinhan döqürdük, Bular gizlənməyə imkan döquldür [8, s. 167].

ü>u əvəzlənməsi isə Naxçıvan dialekt və şivələrində o qədər geniş yayılmışda da, Ordubad rayonu şivələri üçün xarakterik hal hesab edilə bilər: üç<uc, Müxdər<Muxtar.

Haqqında tək-tək danışdıq leksik vahidlər Naxçıvan dialekt və şivələrində olan ərəb sözlərinin yalnız bir qismidir. Lakin toplanmış dialektoloji materiallar göstərir ki, şivələrdə bu cür sözlərin sayı kifayət qədərdir. Küşdü “gülas”, eytoba (ərəbcə ot-tövbə) “tövbə etmə”, küflə/küflə (ərəbcə külbə) “təndirin alt hissəsində hava çıxmaq üçün qoyulan dalıq”, anqarib (ərəb dilində anqarib) “qofıldan, anıdan”, miyanpur “içərisinə qoz doldurulmuş meyvə qurusu, alana”, taqəy “qadınlar tərəfindən təşkil olunan dini mərasim, mərsiyə” kimi sözlər də ərəb dilindən dialektin tərkibinə keçən leksik vahidlərdir.

Araşdırmalar göstərir ki, Naxçıvan dialekt və şivələrində lüğət tərkibində də Azərbaycan dilinin digər dialekt və şivələrində olduğu kimi alınma sözlər vardır. Bu sözlərin şivələrdə işlənməsi kütləvi şəkildə daxil olaraq onun leksikasına zərərli təsir göstərmediyi təqildlə olduqca təbii, qanunauyğun bir prosesdir. Onların öyrənilməsi isə dil tarixini, o cümlədən xalqın tarixi əlaqələrini öyrənmək baxımından da çox faydalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. İki cildə. Ankara: Kılıçaslan Matbaacılıq, 1999, 661 s.
2. Abdullayev B. Klassik Azərbaycan ədəbiyyatında işlənən ərəb və fars sözləri lüğəti: 2 cildə, I c. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 416 s.
3. Anadolı illəri ağzlarının dərlemelər. TDK yayınırlı, Ankara, 1995, 288 s.
4. Bayramov İ. Qərbi Azərbaycan şivələrində leksikası (dörs vəsaiti). Bakı: Elm və təhsil, 2011, 440 s.
5. Əhmədov B. Azərbaycan dili şivələrində söz yaradıcılığı. Bakı: APİ, 1987, 79 s.
6. Əhmədov B. Etimologiya lüğəti (araşdırmalar, mülhəzələrlər). Bakı: Altun kitab, 2015, 288 s.

7. Ərəb-fars sözləri lüğəti. Bakı: Elm, 1966, 1036 s.
8. Əzizov E. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 1999, 354 s.
9. Füzuli M. Əsərləri. 6 cildə, I c. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 400 s.
10. Hacıyev T.M. Füzulinin lüğət tərkibi // AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu "Tədqiqatlar", 2008, № 1, s. 3-11.
11. Хауген Э. Процесс заимствования // Новое в лингвистике, вып. 6, Москва, 1972, с. 61-80.
12. Nəsimi İ. Seçilmiş əsərləri: 2 cildə, I c. Bakı: Lider, 2004, 336 s.
13. Oğuznamə. Tərtib edəni S.Əlizadə. Bakı: Şərq-Qərb, 2006, 216 s.
14. Vəliyeva G. Şərqi Abşeron sivələrinin leksikası. Bakı: Elm, 2001, 167 s.

Нурай Алиева

СЛОВА, ПЕРЕШЕДШИЕ В ЛЕКСИКОН НАХЧЫВАНСКИХ ДИАЛЕКТОВ И ГОВОРОВ ИЗ АРАБСКОГО ЯЗЫКА

В статье показывается, что сильное влияние арабского языка за долгие годы оставило след в словарном составе диалектов и наречий, из арабского языка были заимствованы многие слова. Большинство из этих слов являются лексемами, связанными с исламской религией. Основной особенностью слов арабского и персидского происхождения, вошедших в словарный состав наших диалектов и говоров, в том числе и в Нахчыванский диалект, является то, что они смешались с нашими словами, приспособились к нашим правилам произношения и получили гражданство в нашем языке. Порой бывает очень сложно отличить их от наших национальных слов. Словарный состав диалектов и говоров в отличие от литературного языка является более консервативным. Поэтому здесь заимствованных слов в сравнении с литературным языком очень мало.

Ключевые слова: диалекты и говоры, лексикон, слова, заимствованные из других языков, арабизмы.

Nuray Aliyeva

WORDS BORROWED FROM THE ARABIC LANGUAGE IN THE LEXICON OF NAKHCIVAN DIALECTS AND ACCENTS

The article shows that the strong influence of the Arabic language for many years left traces on the vocabulary of dialects and accents, from the Arabic language many words were borrowed here. Most of these words are lexemes associated with the Islamic religion. The main qualities included in the vocabulary of our dialects and accents, including the Nakhchivan dialect of words of Arabic and Persian origin, is that they mingled with our words, adapted to our rules of pronunciation and acquired citizenship in our language. Sometimes it is very difficult to distinguish them from our national words. The vocabulary of dialects and accents, in contrast to the literary language, is more conservative. Therefore, here borrowed words in comparison with the literary language is very small.

Keywords: dialect and accent, lexicon, words from other languages, arabisms.

(AMEA-nın müxbir üzvü Əbülfəz Quliyev tərəfindən təqdim edilmişdir)